

Informacije međunarodne mljekarske organizacije FIL-IDF**BULLETIN OF THE INTERNATIONAL DAIRY FEDERATION N° 266/1991**

Bulletin N° 266/1991 sadrži:

Položaj svjetskog mljekarstva godine 1991. — Međunarodna upoređivanja odnosa cijene mast : suha tvar bez masti — Međunarodno mljekarsko stanje i budućnost

STANJE SVJETSKIH MLJEKARSTVA 1991. GODINE**Proizvodnja**

Svjetska je proizvodnja mlijeka porasla za 1,5% u odnosu na 1990. godinu. Najveći se porast proizvodnje mlijeka dogodio u Kini (+9%), Indiji (+6,6%) i Južnoj Africi (+5,5%), ta je proizvodnja stagnirala u Evropskoj zajednici i drugim zemljama Zapadne Evrope, a porasla u SAD (+3,5%) i Novom Zelandu (+3,5%).

Količine mlijeka, koje su otkupile mljekare, iznose do 75% ukupne proizvodnje, porasle su manje (+0,6%), ali je porasla direktna prodaja na farmi proizvedenog mlijeka. Razlike se odnose prvenstveno na Indiju, gdje se u mljekare predaje manje od 10% ukupne proizvodnje mlijeka.

Obim rasta sabranog mlijeka umanjen je 1990. godine, poslije porasta 1,1% godine 1989. usprkos bržem rastu u SAD i Novom Zelandu. Utjecaj ekonomske i političke reforme u Istočnoj Evropi počeo je smanjivati snabdijevanje mlijekom kad su počele opadati prodajne i proizvodne cijene. U nekim su zemljama stanje pogoršali loši vremenski uvjeti.

Porast broja krava bio je sporiji od porasta proizvodnje mlijeka. U većini zemalja porasla je proizvodnja mlijeka po kravi što je posljedica genetskog i gospodarskog napretka. Sveopći prinos mlijeka po kravi porastao je oko 0,4% u Evropi, Sjevernoj Americi, Australiji i Novom Zelandu.

Korištenje

Uz pretpostavku da mlijeko sadrži 3,5% masti, na svjetskoj je osnovi 1990. godine 31% otkupljenog mlijeka korišteno kao konzumno, 36% je prerađeno u maslac, a 30% u sir.

Osim za proizvodnju sira, za koju se i dalje koristi sve veći dio otkupljenog mlijeka, od 1989. navedeni postotci ostaju nepromijenjeni.

Ukupna proizvodnja konzumnog mlijeka porasla je oko 1,3% godine 1990., a sira oko 1,5%. Iako skroman porast proizvodnje maslaca i obranog mlijeka u prahu prerastao je kapacitete prostora na tržištu i podvostručio obim zaliha. Kad opadne potražnja na tržištu, svaki suvišak mlijeka se prerađuje u proizvode koji se skladište, maslac i obrano mlijeko u prahu. Porast zaliha bio je naročito naglašen u EZ, a također i u SAD. Taj porast zaliha bio je posljedica kombinacija slijedećih faktora:

— Godine 1989. smanjila se potražnja proizvoda zbog visokih cijena koštanja a pad se cijena proizvoda nije potpuno odrazio na cijene na malo do druge polovice 1990. godine.

— Na potražnju maslaca u EZ djelovala je povećana konkurencija sve većeg niza namaza maslac/biljno ulje.

— Na svjetskom tržištu umanjile su se ponuda i cijene.

— Porast isporuka u USA ohrabren visokim cijenama mlijeka.

Pad potražnje na tržištu bio je naročito velik u Istočnoj Evropi, kao reakcija na reforme tržišta, koje su bile uvedene u Poljskoj, Mađarskoj i Čehoslovačkoj 1990. godine.

Naprotiv, porast potražnje u Japanu, Kini, Indiji i na Filipinima vezan je na porast proizvodnje konzumnog mlijeka u tim zemljama. Osim nešto praha, u mlječne je proizvode prerađeno relativno malo mlijeka.

Potrošnja / potražnja

Za sve zemlje označene u pregledu zabilježeno je kretanje potrošnje, za neke i vrlo podrobno. Dok ta kretanja signifikantno variraju od jedne do druge zemlje, o nizu nekih općenitih kretanja izvještavat će većina zemalja sve dok ne postanu univerzalna.

— Smanjenje ekonomske aktivnosti 1990. godine ograničilo je rast potražnje.

— Iz mnogih zemalja izvještavaju o kontinuiranoj pojavi novih proizvoda, koji su pokrivali sva područja tržišta — mlijeko, mlječna mast, sir i fermentirano mlijeko — ali većinom ovi proizvodi sadrže manje masti i prodaju se jeftinije ili uvoze.

— Proizvodi koji sadrže manje masti nastoje potisnuti tradicionalne mlječne proizvode na tržištu konzumnog mlijeka i mlječne masti, naročito u Evropi, Kanadi i Australiji.

— Potrošnja sira je i dalje sve veća u većini zemalja, a najveća je potrošnja sira s manje masti i uvezenih vrsta.

— Mnoge zemlje izvještavaju o porastu potrošnje vrhnja, iako je često prati zamjena vrhnja s mnogo za ono s malo masti.

— Potrošnja jogurta i fermentiranog mlijeka porasla je samo u nekim zemljama, a umanjila se potrošnja obe skupine proizvoda u zemljama velike potrošnje.

Potrošnja je najvjerojatnije manja u zemljama gdje je prodor na tržište već bio velik. Ipak tamo gdje je potrošnja mala, povećanje potrošnje često su ograničavale mogućnost nabavljanja i proizvodnje. Kina, Indija, Japan, Filipini i Zimbabve izvještavaju o znatnom porastu potrošnje, čija je osnovica prethodno bila izvanredno mala.

Općenito svjetska je potrošnja konzumnog mlijeka porasla do 1,3%, sira do 1,4%, a punomasnog mlijeka u prahu do 3,0%, dok je potrošnja koncentriranog mlijeka opala do 0,6%, maslaca do 4,3%, a obranog mlijeka u prahu do 6,5%.

Međunarodna trgovina

Poslije 1990. godine opao je obim proizvoda na tržištu. Indikacije o izvozu maslaca ukazuju da je razina izvoza oko 20% ispod razine onoga 1989. Izvoz mlijeka u prahu bio je 10% manji nego prethodne godine, a izvoz sira bio je približno jednak. Sira se najviše izvozilo u Japan, EZ i USA.

Kao što se smanjio obim naglo su pale i cijene, te dostigle najnižu točku u listopadu/studenom. Čak i tako su minimumi GATT bili nepromijenjeni. Neke su tržne olakšice date u obliku oduzimanja od minimalnih cijena za izvoz u SSSR. Cijene su porasle zimi, da bi ponovno pale rano ljeti 1991. godine.

Kretanje cijena je ipak, komplicirano promjenama kursa US dolara, koji je pao 1990. da bi ponovno porastao 20% u prvoj polovici 1991. godine, bitno umanjilo ponudene cijene u dolarima. Iako su cijene izražene u dolarima pale u drugoj četvrtini 1991. godine, došlo je do neznatnog porasta kad su izražene u njemačkim markama. Do pada količina i cijena došlo je uslijed otpora visokim cijenama, umanjenoj pomoći u hrani, te malog ekonomskog rasta i porasta proizvodnje mlijeka u 1989. i 1990. Niže su cijene prenijete na cijene koje za mlijeko dobije proizvođač mlijeka, naročito u zemljama, koje znatne proporcije svojih proizvoda prodaju na svjetskom tržištu, ili koje su nakupile znatne rezerve. Cijene su na vratima farme opale za 50% u Novom Zelandu, a velik je bio pad farmerskih cijena u Australiji, EZ, a krajem 1990. i u SAD.

Razvoj politike

Utjecaj pada svjetskih cijena na novčane pomoći i pregovori GATT uzrokovali su ponovno prosuđivanje poljoprivredne politike u mnogim zemljama, naročito onim u kojima je potrošnja opala. Neposredno je reakcija bila ili redukcija kontingenata (Austrija, Norveška, Kanada) gdje su one uvedene ili smanjenje razine poticajnih cijena mlijeka (Japan, EZ, Island, Australija). Često se diskutiralo o dugotrajnoj reviziji poljoprivredne politike u Kanadi, EZ i Australiji, te u Finskoj, Švedskoj i Zimbabve. Svrha je svih tih revizija smanjenje razine državnog subvencioniranja proizvođačkih cijena i nastojanja da industrija preuzme više odgovornosti za pritiske tržišta. To uključuje kontrole uvoza o čemu su izvjestili Japan, Malta i Brazil.

Najdalekosežnije reforme poduzela je Švedska, koja je praktički ukinula izvanredan porez na izvoz od 1. VII, umanjila poreze na uvoz i uklonila poreze na potrošnju, istovremeno nadoknađujući odštete za manju proizvodnju i niže cijene direktno proizvođačima. O sličnoj se reformi općenito diskutira u Evropskoj zajednici, uključujući stvarna smanjenja cijena plaćanjima naknada usmjerenih proizvođačima malih količina mlijeka i onima koji zadovoljavaju kriterije okoline.

Možda su ipak najradikalniji bili događaji u Istočnoj Evropi. Bivši DDR se brzo absorbirao unutar ujedinjene Njemačke — svi mehanizmi zajedničke poljoprivredne politike, uključujući smanjenje 20% proizvodnje bili su potpuno provedeni u Istočnoj Njemačkoj unutar 6 mjeseci poslije ujedinjenja. Ipak, za strukturalno će reguliranje trebati još prilično mnogo vremena. Tržne su reforme drugdje u Istočnoj Evropi povećale cijene i umanjile potrošnju, što je rezultiralo viškom, koji je trebalo izvesti obaranjem industrijske i proizvođačke dobiti i eventualno djelovanjem na smanjenje ponuda mlijeka. Zemlje Istočne Evrope postupile su s reformom različitim mjerama — Poljska i Mađarska su provele najradikalnije promjene, a SSSR nije započinjao radikalnom reformom do 1991. godine.

PREDVIĐANJA 1991—1992.

Proizvodnja

Na temelju predviđanja pribavljenim iz pojedinih zemalja i odluke da se kontingenti mlijeka u EZ umanje za 2%, zaustavit će se porast svjetske proizvodnje mlijeka, a mogao bi čak i opasti za nešto više od 1%. Očekuje se ipak da se poveća proizvodnja mlijeka u SAD, području Pacifika i u zemljama kao Kina, Argentina Južna Afrika što je više od izjednačenja smanjenjima u Evropi, jer su kontingenti smanjeni, a u Istočnoj se Evropi nastavljaju reforme tržišta. Očekuje se da će pad proizvodnje biti oštar u Istočnoj Evropi (do 6% u SSSR, do 11% u Mađarskoj) i tražiti novo reguliranje tržnih i proizvodnih cijena.

Proizvodnja bi se također mogla ograničavati i 1992. godine, iako će opadanje vjerojatno biti marginalno. Očekuje se da će reforme u Evropi umanjivati proizvodnju mlijeka više godina, ali će brza promjena u Istočnoj Evropi jednom prestati kad se postigne neka vrsta ravnoteže između potražnje i potrošnje. Očekuje se da će stalno tehničko unapređivanje u genetici i načinu hranidbe uvjetovati nastavak rasta proizvodnje izvan Evrope postići stalnim porastom prinosa prije nego porastom broja krava.

Korištenje

Većina zemalja pretpostavlja da će smanjena proizvodnja mlijeka rezultirati manjom proizvodnjom maslaca i obranog mlijeka u prahu. Proizvodnja konzumnog mlijeka i sira, će prema očekivanju, porasti s promjenom potražnje na tržištu i time postati odgovornom za nešto veću proporciju svjetsku proizvodnju mlijeka.

Smanjenje svjetske proizvodnje obranog mlijeka u prahu i maslaca za trajanja 1991. godine može dostići između 5 i 10%. U EZ smanjenje kupovanja plaćanjem interventnim cijenama i proširivanjem shema internog novčanog pomaganja počinje umanjivati količine proizvoda, koji ulaze u skladište. Bolja ravnoteža tržišta se očekuje u SAD gdje je proizvodnja mlijeka obuzdana niskim cijenama mlijeka. Očekuje se prema tome da se uspori obim rasta zaliha — problem je pronalaženje načina za prodaju zaliha bez stvaranja anarhije na tržištu.

Potrošnja / potražnja

Uz vrlo malo iznimaka većina zemalja očekuje da kretanja potrošnje mlijeka 1991. godine nastave tokove započete 1990. Osnovna bi kretanja bila:

- povećanje potražnje sira i proizvoda s manje masti. Dok nastojanja da se smanji potražnja masnih proizvoda obično utječe na smanjenje potražnje masti maslaca gdje takvi proizvodi povećavaju ukupni obim potražnje na tržištu, povećava se potražnja za bjelančevinama mlijeka,
- zabrinutost za zdravlje također nastavlja pritiskom na potiskivanje masti maslaca, naročito tamo gdje je konzumiranje masti meta nacionalne prehrambene politike,
- mnoge zemlje očekuju stagniranje ili smanjenje cijena na malo. Tamo gdje se to dogodi, očekuje se stabilizacija ili povećanje potražnje,
- gdje je kontrola cijena i novčanih pripomoći u fazi promjena, kao u Istočnoj Evropi, potrošnja će i dalje opadati. Do sada se još nije primijetio puni učinak liberalizacije u SSSR-u,

- predviđa se da će svjetski ekonomski rast popraviti 1991. i 1992. godine što bi se moglo stimulirati potražnju, naročito skupljih proizvoda,
- tamo gdje dolazi do rasta u zemljama u razvoju s malom potrošnjom po stanovniku, očekuje se nagli porast potrošnje. To može uvjetovati višu razinu uvoza, iako će veći dio tog porasta pokrivati kućne potrebe mlijeka.

Međunarodna trgovina

Očekuje se oporavak međunarodne trgovine kao posljedica pada proizvodnje i reagiranjem potražnje na niže cijene. Očekivalo se povećanje količina, ali razina zaliha vjerojatno limitira svako oporavljanje svjetskih cijena.

Opadanje proizvodnje u Istočnoj Evropi će ograničiti izvoz — uz općenito priznate svjetske cijene teško je postići unosan izvoz. Stanje u SSSR-u ostaje kritično za tržište maslacem. Čini se da će utjecaj tržišta i politička reforma svesti uvoz maslaca na manju razinu za nekoliko slijedećih godina. Ipak, opadanje proizvodnje će umanjiti dostupnost kućnog proizvoda i povremeno bi se moglo otvoriti tržište za jeftini uvoz. Gubitak ruskog tržišta maslaca umanjio bi svjetsku trgovinu maslacem za oko 40%.

Povećanja potrošnje mlijeka u zemljama u razvoju vjerojatno će prije biti posljedica povećane domaće proizvodnje nego povećanog uvoza, pa zbog toga ne će biti porasta na tržištu osnovnih proizvoda za rekonstituiranje. Čini se da je tržišna budućnost bolja za izvoz skupih proizvoda poput sira i nekih mlijeka u prahu.

Razvoj politike

Dugoročni razvoj međunarodne trgovine očekuje rezultate razgovora u GATT o pristupu olakšicama za izvoz i uvoz. Raspravljalo se i o regionalnim trgovačkim aranžmanima ili se o tome pregovara. Primjeri su diskusije između Meksika, SAD i Kanade, EZ, EFTA zemalja i Istočnih evropskih zemalja, te između Australije i Novog Zelanda.

Tablica 1. Ukupna svjetska proizvodnja mlijeka i mlječnih proizvoda (000 tona)

Proizvodnja	Godina		Predviđanje za 1991.	Promjena %	
	1989.	1990.		1990/89.	1991/90.
Sirovo mlijeko					
Maslac (uključuje ulje maslaca — ekvivalent)	123 500	125 153	n	+1,3	n
(zalihe u XII)	6 888,2	6 895,7	n	+0,1	n
Sir	352,7	655,0			
(zalihe u XII)	12 985,9	13 182,0	n	+1,5	n
Obrano mlijeko u prahu	1 010,8	1 022,4			
(zalihe u XII)	4 000,4	4 112,9	n	+2,8	n
Punomasno mlijeko u prahu	252,2	626,0			
(zalihe u XII)	2 188,5	2 207,9	n	+0,9	n
Koncentrirano mlijeko	157,9	102,7			
	3 344,7	3 326,2	n	-0,6	n

n = podatak se nije mogao saznati

Ipak, reforme u poljoprivrednoj politici prema većoj liberalizaciji vjerojatno će se nastaviti čak i ako razgovori u GATT propadnu, ponajviše zbog toga što su cijene tekuće politike sve više na udaru konzumenata i platiša taksi, a i zbog toga što se u mnogim zemljama središte politike mijenja od proizvodnje hrane prema brizi za okoliš. Ako govori u GATT uspiju povezivanje obaveza znatno će potaknuti reformu. Industrija će nastaviti reagiranjem i prilagođivanjem novim okolnostima. Na primjer, niz zemalja izvještava o promjenama strukture i organizacije, druge izvještavaju o načinu na koji se proizvođaču plaća prema sastavu preuzetog mlijeka. Promjene će bez sumnje nekim proizvođačima i prerađivačima mlijeka biti teške, premda će nesumljivo koristiti drugima.

Tablica 2. Svjetski izvoz i uvoz mlječnih proizvoda (000 tona)

Proizvod:	1989.			1990.		
	Maslac (+ ulje maslaca kao ekvivalent maslaca)	Sir	Mlijeko u prahu (Punomasno, polu obrano, obrano)	Maslac	Sir	Mlijeko u prahu
Izvoz	826	916	1866	693	852	1535
Uvoz	974	883	1946	n	n	n

n = podatak se nije mogao saznati

Tablica 3. Broj krava — Svijet ukupno (000 glava)

Godina	1989.	1990.	1991. (predviđanje)	Promjene %	
				1990/89.	1991/90.
	278 382	288 390	n	+0,4	n

n = podatak se nije mogao saznati

MEĐUNARODNA USPOREĐIVANJA ODNOSA CIJENA MAST : SUHA TVAR BEZ MASTI

Williams, R. E. i Jachnik, P.

Tržište mlijekom je prije svega tržište mlječnim proizvodima u kojima se pojedini sastojci mlijeka koriste u različitim proporcijama. Kako su uvjeti tržišta za pojedine mlječne proizvode promijenljivi, tako su različite tržne vrijednosti sastojaka mlijeka. Sistemi zaštitnih cijena na početku su se odnosili na ukupnu cijenu mlijeka proizvođača, ali je odnos pomoći između masnih i nemasnih sastojaka mlijeka djelovao na cijenu te pomoći i ukupnu dimenziju tržišta mlijekom. Iako o tom pitanju ne postoje rezultati brojnijih istraživanja, ono je izvanredno važno u sadašnjem stanju, kada su mehanizmi pomoći predmet posebne pažnje u aktualnim pregovorima GATT.

Svrha je ovog rada da prikaže odnos masti prema suhoj tvari bez masti u određenom broju zemalja i da ih usporedi sa svjetskim tržištem.

Omjeri mast : suha tvar bez masti — sadašnje stanje

U EZ su cijene mlječnih proizvoda za potrošače i proizvođače mlijeka najčešće određeni intervencijom cijena maslaca i obranog mlijeka u prahu. Uzimanjem interventnih cijena, odbijanjem troškova proizvodnje, te dijeljenjem količinom mlijeka i obranog mlijeka u prahu, potrebnih da se proizvede maslac i obrano mlijeko u prahu, može se izvesti ekvivalentna cijena za masnu i nemasnu komponentu mlijeka. Koristeći obaranje cijena između maslaca i obranog mlijeka u prahu originalni model Komisije sadrži pretpostavku da mlječna mast predstavlja 45% vrijednosti mlijeka koje sadrži 3,7% masti. Odobrenje kursne cijene uvijek ponešto samovoljno, a u ASSILEC modelu određivanja cijene masti maslaca u Zajednici neznatno je viša od ukupne vrijednosti. Model Komisije za izračunavanje u okviru EZ postavljen je u Tabeli 1.

Tabela 1. Određivanje odnosa vrijednosti mast/suha tvar bez masti u EZ koristeći model Komisije

	Maslac	Mlijeko u prahu
	ECU/100 kg	
Interventna cijena	270,82	172,43
Cijena koštanja (Odbija se)	25,57	24,00
	<u>245,25</u>	<u>148,43</u>
Podijeliti prinosom (kg 3,7% masti za proizvodnju 1 kg proizvoda)	22,649	11,00
Vrijednost sirovine (mlijeko 3,7% masti)	10,83	13,49
Ekvivalentnost interventne cijene mlijeka		24,32
Omjer mast/suha tvar bez masti		45/55

Vrijednost masti maslaca u odnosu na bezmasnu suhu tvar u EZ je bitno veća od one izvedene pomoću svjetskih tržišnih cijena (oko 35:65 uz minimalne razine GATT). Zato da bi se izvezio maslac Zajednica mora plaćati veću pomoć po toni maslaca nego po toni obranog mlijeka u prahu, a da bi se pronašao svjetski omjer mast : suha tvar bez masti, u EZ bi interventna cijena trebala pasti za 30%, kako bi se izjednačila pomoć za izvoz maslaca s onom za obrano mlijeko u prahu. Uza sve to, unutar Zajednice novcem se podupire znatno veća proporcija proizvodnje suhe tvari bez masti.

Razina cijena za maslac i obrano mlijeko u prahu u nekim zemljama razvijenog mljekarstva gotovo uvijek je viša nego na svjetskom tržištu kako za maslac tako i za obrano mlijeko u prahu, s iznimkama Australija i Novi Zeland, gdje je omjer povoljniji za maslac. Drugim riječima dok zaštitni sistemi povećavaju cijene mlijeka uspoređene sa svjetskom razinom, oni znatno više podižu cijene maslaca nego obranog mlijeka u prahu i cijene drugih mlječnih proizvoda. Gdje je to potrebno omjeri se računaju uz pretpostavku da su potrebne oko dvije tone obranog mlijeka u prahu za svaku tonu maslaca.

Povijesne promjene odnosa mast : suha tvar bez masti

Vremenom su se dogodile značajne promjene omjera mast : suhoj tvari bez masti. Kada je uspostavljen mljekarski režim u EZ 1968. godine, odnos je bio 71:29 u usporedbi sa sadašnjim 45:55. Za ranih 1980-tih godina taj odnos podrazumijevao je u SAD kupovne cijene za maslac i obrano mlijeko u prahu Korporacije za kreditiranje potrošnje robe, koje su tada bile prilično stalne i oko 47:53, tada je porastao u korist masti na oko 50:50 godine 1988. Ipak, poslije 1988. došlo je do znatnih redukcija zaštitnih cijena maslaca, koje je pratilo povećanje cijena za obrano mlijeko u prahu (suhe tvari bez masti). Između siječnja 1989. i prosinca 1990. kupovna cijena Korporacije za maslac pala je oko 26%, dok je cijena obranog mlijeka u prahu porasla oko 16%. Ovo je umanjilo odnos razine cijena na 36:64 za mast : obrano mlijeko u prahu.

Svjetski omjer tržišnih cijena mijenjao se u korist masti ranih 1980-ih zbog porasta potražnje maslaca u zemljama Srednjeg istoka i Istočne Evrope. Kad je jednom ta potražnja prestala rasti, ili se pokrivala nagomilavanjem rezervi, relativna cijena masti počela je vrlo naglo opadati. Posljednje je tri godine ipak odnos mast : suha tvar bez masti ostajao relativno stalan.

Čini se da se u razdoblju od 1985. do 1988. godine cijene u SAD i EZ nisu poklapale sa svjetskim. Godine 1988. i 1990. u SAD one znatnije kreću prema svjetskom omjeru nego u zemljama EZ.

Promjene odnosa mast : suha tvar bez masti u SAD i EZ uzrokovane su ponajviše troškovima prodaje viškova, koji su se odrazili na obim zaliha. U SAD su zalihe obranog mlijeka u prahu bile ozbiljniji problem nego zalihe maslaca do 1987. godine, pa se zbog toga omjer mast : suha tvar bez masti neznatno pokrenuo u korist masti. Ipak je 1988/89. oko 150.000 tona maslaca nabavila Korporacija za kreditiranje potrošnje robe uslijed pada potrošnje, povezane s porastom proizvodnje mlijeka. Raspolaganje obranim mlijekom u prahu nije postavljalo problema, djelomice zato što je porasla svjetska cijena do razine bliže ili više od razine pomoći SAD, koja se nudala američkoj mljekarskoj industriji u razdoblju slobodnog izbora trgovačkog izvoza prije nego namicanje zastupstvu za pomoć. Prilike su zbog toga omogućile upravi SAD da izmijeni odnos mast : suha tvar bez masti uz mogućnost uštede troškova pomoći, dok se održala ista razina pomoći proizvođačima mlijeka.

Neobično je važan utjecaj izmjena zaštitnih cijena na cijene koje plaća potrošač. U EZ se to često teško može izmjeriti uslijed utjecaja kretanja tečaja. Ta poteškoća ne postoji u SAD. Cijene maslaca na malo, 1989. i 1990. opale su za oko 10%. To se dogodilo istovremeno kad su cijene margarinu porasle za oko 5%, što je povoljno djelovalo na potrošnju. Potrošačke cijene sira sigurno rastu u razdoblju od 1986. do 1990. godine, na što vjerojatno utječu manje promjene zaštitnih cijena nego porast potražnje. Promjena zaštitne cijene gotovo sigurno utječe na razinu nestajanja maslaca s tržišta u SAD 1990. godine. Isčezavanje maslaca je sigurno opadalo do 1989. Porast 5,2% u godini 1990. predstavlja nagli preokret kretanja.

Posljedice varijacija omjera mast : suha tvar bez masti

Promjena omjera pomoći između maslaca i obranog mlijeka u prahu mijenja položaj sudionika na tržištu. Izmijenit će plaćanja proizvođačima ka-

da su plaćeni, kao što je to većinom slučaj, prema kvaliteti sastava njihovog mlijeka. Cijene se individualnih proizvođača mogu mijenjati različito prema relativnim količinama masti i bjelančevina njihovog mlijeka. U različitim zemljama različito djeluju sistemi zaštitnih cijena s različitim posljedicama za apsolutnu razinu cijene mlijeka i relativnu veličinu tržišta mlječnim proizvođačima.

Većina sistema plaćanja u zemljama EZ plaća proizvođaču na temelju količine masti i bjelančevina, iako u Danskoj te u Engleskoj i Velsu metoda plaćanja mlijeka temelji na masti maslaca, bjelančevina i laktoze. Neki sistemi koriste temeljnu cijenu uz dodavanja i odbijanja na razini pojedine farme prema sastavu, dok drugi deklariraju cijenu po jedinici sastojaka. Rezultat je da relativna plaćanja za mast i bjelančevine variraju između mljekarskih kompanija i kooperativa.

Dohodak proizvođača u zemljama EZ ovisi o odnosu zaštitne cijene za mast maslaca i suhu tvar bez masti. Podaci se standardiziraju koliko je moguće da bi održavali, koliko je to moguće, plaćanja za mlijeko s 3,7% masti i 3,3% bjelančevina, ali realno ovdje će biti znatnih varijacija.

Prema sadašnjem stanju vještine farmeri nalaze jednostavnijim da povećaju razinu masti maslaca u mlijeku, nego bjelančevina, a pronađeni su mnogi sistemi određivanja cijena kako bi se bodrio porast cijena mlijeku povećanjem razine masti kako ishranom tako i metodama uzgoja. Čini se da podizanje količine bjelančevina u mlijeku predstavlja težak tehnički problem. Ipak, nije baš sigurno da bi izmjenom odnosa zaštitne cijene za maslac i obrano mlijeko u prahu utjecalo na farmerske organizacije, koje plaćaju mlijeko proizvođačima. Učinak ovih sastojaka u mlijeku se teško može izmjeriti, a mnogi će tvrditi da učinka neće biti. Nemoguće je predvidjeti dugoročne promjene tehnologije, ali se čini ispravnim da signali s tržišta što je moguće više utječu na sisteme plaćanja mlijeka proizvođačima i mijenjaju omjer zaštitnih cijena prema svjetskoj razini.

Valja naglasiti da bi promjena odnosa zaštitnih cijena u kanadskim sistemima drugačije utjecala na razinu cijene mlijeka proizvođača nego u većini drugih zemalja čak i kad bi sistem zaštite u mnogome bio sličan onome u EZ. Vlada pomaže cijenu mlijeka kupovanjem viškova maslaca i obranog mlijeka u prahu plaćanjem garantiranih cijena. Odnos mast : bezmasna suha tvar uključuje zaštitne cijene maslac/obrano mlijeko u prahu 46,5 : 53,5% koja se znatno ne razlikuje od onog EZ 45 : 55.

Gdje se sistemi razlikuju činjenica da je kanadski proizvođač direktno odgovoran za cijenu raspoložive ili proizvodnje viška, naročito obranog mlijeka u prahu, na svjetskom tržištu. Zamišljen je kanadski sistem kontingenata za industrijsko mlijeko da bi se osiguralo ukupnu razinu kontingenata i opću potrebu tržišta za maslacem rezervom. Određivanje opće razine kontingenata u vezi s traženjem masti maslaca povećava zalihe, naročito obranog mlijeka u prahu. Troškove raspolaganja proizvodnje viškova podnose kanadski proizvođači nametanjem »unutar kontingenata« što bi trebalo pokriti trošak »pripomognutog« izvoza. Za 1990/91. mljekarsku godinu to je naravnano na 3,44 kanadska dolara po hektolitr — porast od 19% prema prethodnoj godini i ekvivalent 7% cijene norme za industrijsko mlijeko. Zbog toga trebaju kanadski proizvođači oboriti učinak razlike između interne cijene obranog mlijeka u prahu i svjetske tržne cijene. Smanjenje cijene maslaca i povećanje ci-

jene obranog mlijeka u prahu utjecalo je na porast nametanja »unutar kontingenata« i smanjenje proizvođačke cijene za industrijski kontingent mlijeka. Dok je tu moglo biti nešto kompenzacije, da je niža cijena maslaca povećala tržišnu cijenu maslaca i veličinu kontingenta, nije vjerojatno da bi ovaj učinak bio dovoljno velik, te da bi to bilo bolje i proizvođačima.

Kontingenti mlijeka u EZ mogu i umanjiti dohodak proizvođača mlijeka ako su najviše cijene masti nametnute garantiranim nacionalnim količinama od 1986/87. prevršile mjeru. Reguliranje kontingenata u EZ povećava volumen prihoda od 0,18% za svaki 0,1 gram dodatne masti maslaca po kg mlijeka iznad gornje razine. Efektivno Regulacija umanjuje nacionalne kontingente za oko 0,18% za svaki 0,01% iznad gornje cijene masti maslaca.

U Vel. Britaniji i Francuskoj je stvarni volumen predanog mlijeka bio ispod određenih kontingenata 1990/91. godine, ali obe su natovarile dodatni danak kao rezultat podešavanja masti maslaca, a došlo je i do gubitka tržišnog prihoda zbog umanjenog volumena uslijed podešavanja masti.

U obe se zemlje procijenjen gubitak ukupnog dohotka proizvođača mlijeka 1990/91. smatra znatno većim uslijed prekoračenja plafona masti nego zbog prevelikog predujma.

Čini se da je gornja granica masti u EZ stvarno vrlo strog limit u igri kontingenata i vlasti će na svim razinama sistema odgovarati proizvođača da ih premašuje. U tom se pogledu čini da su evropski proizvođači u različitom položaju u odnosu na kanadske. Do sad je u Kanadi povećavanje masti smanjivalo kontingente mlijeka, ono bi također umanjilo »unutar kontingenta« danak za upotrebu obranog mlijeka u prahu.

Utjecaj promjena razmjera na proračun troškova pomoći vjerojatno je bio predmetom više analiza nego bilo koji drugi aspekt. U SAD je problem bio jednostavan u razdoblju 1980.—1987. nije bilo suviška masti, pa nije bilo niti izvoza viškova. Cijena eliminiranja suvišaka na skladištima ticala se samo obranog mlijeka. Poslije 1987. povećana je svjetska cijena obranog mlijeka u prahu do razine više od zaštitne cijene što je ohrabrilo izvoz. Prevelike zalihe maslaca su se počele pojavljivati 1988. i 1989. Američka je administracija reagirala smanjenjem zaštitne cijene maslaca i povećanjem odgovarajućih cijena obranog mlijeka u prahu. Ove su promjene pošle jasno ispravnim pravcem i obzirom na tržište i utjecajem na budžetsku cijenu pomoći.

Jedna studija (Landheer, 1987) koja temelji na podacima iz 1986. godine zaključena je riječima »niti proizvođač, niti EZ neće ništa postići promjenom odnosa mast/suha tvar bez masti.« U to je doba taj odnos bio 50/50. Ipak, odonda su uvjeti napredovali, kontingenti su umanjeni, subvencionirane količine izmijenjene, a relativna je dimenzija pomoći promijenjena.

U istraživanju je korišten rudimentaran model, koji sugerira da ako se unutar EZ cijena maslaca umanjuje za 10%, a cijena obranom mlijeku u prahu istovremeno poveća za 8,8% promjena omjera će preći od sadašnjih 45/55 na 39/61 i vjerojatno dozvoliti marginalnu ekonomiju u smislu proračunskih troškova. Unutar granica potencijalne greške bilo bi točnije reći da promjena nema ili su neznatne.

Promjene zaliha će se odraziti na promjene obima tržišta što će izazvati prilagodivanje cijena.

Nije lako izraditi realistički dopunski model, koji bi simulirao sve okolnosti. Očito je da će odnos cijena pozitivno utjecati na tržište maslaca, koji do-

življava jaku konkurenciju proizvoda zamjenica i nalazi se u nepovoljnom razvoju. Međutim, nepovoljnih će učinaka biti i na nekim drugim tržištima, na kojima je važan element suha tvar bez masti. Nekim vrstama sira će porasti cijene, ali većinom se one neće mijenjati. Cijene obranih mlječnih proizvoda i mlijeka s malo masti će se povoljno razvijati, one će se povećati u odnosu na cijenu punomasnog mlijeka. Ove će promjene utjecati na potražnju te uvjetovati izvoz ili subvencioniranja određene dodatne količine obranog mlijeka u prahu. Unutar EZ su vlasti ipak bile možda osjetljivije prema ovim kretanjima na tržištu i prema njihovim učincima od američkih vlasti, dijelom zbog toga što je subvencionirana količina masti bila različita, a dijelom i zbog porasta potrošnje većine mlječnih proizvoda (osim maslaca) koja je bila znatnija u SAD nego u EZ, ako nije bila posljedica neprekidnog porasta broja stanovnika u SAD, od 1 do 2% godišnje, dok je populacija u državama članicama EZ ostala praktički stabilna.

Zaključci

Sistemi plaćanja mlijeka u svijetu danas su predmetom pažljivog, kritičkog proučavanja, zbog njihovog učinka na deformacije tržišta i trgovinu. U mnogim se zemljama potrošnja premiješta od masti mlijeka prema bjelančevinama. Godišnje statistike FIL (posebno između 1986. i 1989.) ukazale su na kretanja, ali to se pomicanje potražnje potrošača još nije dovoljno odrazilo na odgovarajuće zaštitne cijene u plaćanju proizvođaču u funkciji sastava mlijeka i cijenama za potrošače. Autori smatraju da mogu izvesti slijedeće zaključke:

1. Odnos vrijednosti masti/obrano mlijeko u prahu na svjetskom se tržištu razvija naglo na štetu masti 1980-ih godina. Cijena maslaca umanjena je znatno više od cijene obranog mlijeka u prahu.
2. U većini zemalja postoji tendencija sužavanja tržišta masti i ekspanzija tržišta obranog mlijeka. Zaštitne cijene nisu uvijek odražavale to kretanje.
3. Postojanje zaštitne cijene odražava se u sistemima cijena plaćenih proizvođaču za sastav njegovog mlijeka. Mast se precijenjuje u odnosu na svoju marginalnu tržišnu vrijednost. To vjerojatno isto tako utječe na dugoročne odluke poljoprivredne zajednice na području uzgoja krava i kratkoročne odluke o hranidbi stada.
4. Promjene odnosa zaštitnih cijena ovise o zaštitnim troškovima predračuna. Krajem 1980. postojala je mogućnost ekonomije smanjenjem cijene maslacu i kompenzirajući to povećanjem cijene obranom mlijeku u prahu u SAD. U EZ je situacija kompleksnija, iako neke novije indicije ukazuju da nebi bilo povećanja proračunskog troška, kad bi se cijena maslacu umanjila za 10%, a cijena obranom mlijeku u prahu povećala za 8,8%.
5. Studija je pokazala da je kanadski sistem pomoći izazvao drugačije učinke na razini cijena proizvođača, ako je omjer zaštitne cijene izmijenjen na drugom mjestu.

6. Pokazalo se da je primjena sistema kontingenata (kvota) u EZ takva da će preći najveće razine masti i da će industrijski učinak umanjiti na štetu proizvođača mlijeka.

Willias, R. E. — direktor ekonomskog odjela Milk Marketing Board, Thames Ditton, Surrey, Vel. Britanija

Jachnik, P. — Fédération nationale des coopératives laitières, 34, rue de Mauroy, F-75009 Paris, Francuska

MEĐUNARODNO MLJEKARSKO STANJE I BUDUĆNOST

Krostitz, W. — savjetnik, via U. Vivaldi 30, Ostia, Italija

SAŽETAK

Svjetska proizvodnja mlijeka će vjerojatno biti nešto manja 1991. iako i dalje premašuje stvarnu potražnju. U prvom dijelu godine proizvodnja mlijeka je zadržala svoje kretanje prema gore u SAD i nekim zemljama u razvoju u Aziji, ali se umanjila u Zapadnoj Evropi, a posebno u Istočnoj Evropi i SSSR.

Potražnja mlijeka i mliječnih proizvoda također je stagnirala ili opadala u većini dijelova svijeta rano 1991. godine naročito u Istočnoj Evropi i u SSSR. Zalihe mliječnih proizvoda porasle su u Zapadnoj Evropi i Sjevernoj Americi, a pale su cijene mlijeku proizvođača, dok su cijene u međunarodnoj trgovini mliječnim proizvodima ostale relativno niske.

Redakcija

»VINDIJA« — prehrambena industrija — najbolje poduzeće 1991. godine u Republici Hrvatskoj

Kolektiv »Vindije« je neumornim zalaganjem, upornošću, strpljivošću i stručnim iskustvom dokazao što može i u najtežim uvjetima proizvodnje, te postigao izvanredne rezultate.

Čestitamo svim zaslužnima za priznanje, posebno direktoru Dragutinu Drk, dipl. oec.

Uredništvo